

Lanthandel

Regionalt Serviceprogram för Västerbottens län

2014–2020

Innehåll

Inledning	3
Syfte och övergripande mål	4
Samverkan med andra regionala program	4
Definitioner och Avgränsningar	5
Vilken service omfattas programmet av?	5
Jordbruksverkets definitioner	6
Definitioner som vi enats om i Västerbottens servicepartnerskap	6
Avståndskriterier	6
Ett aktivt partnerskap med tydliga processer	6
Hållbar utveckling	7
Behov, utmaning och omvärld	8
Bakgrund	8
Befolkning i förändring	9
Arbetsmarknad och näringsliv	10
Pendling och kommunikation	11
Det uppkopplade länet	12
Tillgång till hälsocentraler och receptbelagda läkemedel	13
Dagligvaror	13
Drivmedel	14
Grundläggande betaltjänster till rimliga priser	15
Prioriterade insatsområden med tydliga mål	17
Insatsområde 1: Olika stöd till kommersiell service	17
Insatsområde 2: Samordnings- och samverkanslösningar	18
Insatsområde 3: Ny teknik och innovativa servicelösningar	19
Insatsområde 4: Ny kunskap och kompetensutveckling	20
Årlig handlingsplan	21
Uppföljning och utvärdering mot tydliga mål	21

Bilaga 1 Förordningar och stöd

Bilaga 2 Rekommendationer för hemsändningsbidrag

Bilaga 3 Handlingsplan 2018

Uppdaterad Juni 2018

Inledning

Vi vet idag att utveckling av befolkning, arbetstillfällen och service är krafter som förstärker varandra. De regionala serviceprogrammen har tillkommit i avsikt att stödja och stimulera arbetet med kommersiell och offentlig service i Sveriges gles- och landsbygder genom samarbete mellan regioner, kommuner och näringsliv. De regionala serviceprogrammen är ett av verktygen för genomförandet av regeringens nationella strategi för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015–2020. Vidare är de regionala serviceprogrammen ett underlag i arbetet med att uppfylla målen i Sveriges landsbygdsprogram 2014–2020.

Länsstyrelsen i Västerbotten fick i december 2016 uppdrag av regeringen att förlänga nuvarande regionalt serviceprogram 2014–2018 med en genomförandeperiod fram till 2020. Mot bakgrund till att programmet bygger på en analys av förutsättningar och behov i länet, samt ska vara ett styrande dokument för prioriteringar av resurser och insatser bedömde länsstyrelsens arbetsgrupp att det också fanns ett behov att i samband med förlängningen revidera programmets innehåll och göra programmets struktur mer tillgänglig.

Programmet har utarbetats med hänsyn till och med tillvaratagande av erfarenheter och kunskap från tidigare programperioder. Programmet har utformats utifrån Tillväxtverkets riktlinjer för framtagande och genomförande av regionala serviceprogram.

Ett utkast av det regionala serviceprogrammet för genomförandeperioden 2014–2020 för Västerbotten skickades ut till det regionala servicepartnerskapet i december 2017 för möjligheter att lämna synpunkter. Förlängningen av det regionala serviceprogrammet 2014–2020 för Västerbotten påverkar inte tidigare beslut.

Med utgångspunkt i den analys av servicebehoven som genomförts har fyra insatsområden prioriterats. Prioriterade insatsområden i länets regionala serviceprogram 2014–2020 är

1. Stöd till kommersiell service
2. Samordnings- och samverkanslösningar
3. Ny teknik och innovativa servicelösningar
4. Ny kunskap och kompetensutvecklingsinsatser

Inom ramen för det regionala serviceprogrammet kommer årliga handlingsplaner med konkreta insatser att utformas. Aktuell handlingsplan redovisas i bilaga 3.

Syfte och övergripande mål

Det **övergripande målet** för programmet är att skapa förutsättningar för människor och företag att bo och verka i alla delar av länet genom att främja en tillfredsställande servicenivå utifrån realistiska förutsättningar och inom rimliga avstånd.

Utgångspunkten för de insatser som genomförs inom ramen för det regionala serviceprogrammet är att främja tillgången till kommersiell service i serviceglesa områden i Västerbottens län. Den gemensamma handlingsplanens insatser har till syfte att stärka aktörer som tillhandahåller bland annat dagligvaror och drivmedel på orter med strategisk betydelse. Överenskomna aktiviteter ska främja olika samordningslösningar för kommersiell och offentlig service och främja infrastrukturen som utgör en grundförutsättning. Det regionala serviceprogrammet ska vara ett styrande dokument för samlandet av resurser och genomförandet av insatser för att uppnå det övergripande målet. Programmet ska vara vägledande för prioriteringar och insatser som bidrar till målet om en tillfredsställande service i hela länet.

Samverkan med andra regionala program

Programmet samverkar med ekonomiska stödprogram som finns för investeringar i och drift av kommersiell service. Programmet samverkar även med fyra regionala program.

[Den regionala utvecklingsstrategin \(RUS\) för Västerbotten 2014–2020](#)

Den regionala utvecklingsstrategin (RUS) är framtagen för att öka samsynen mellan beslutsfattare på olika plan och i skilda samhällssektorer, en samsyn som ökar Västerbottens goda möjligheter till stabil tillväxt och hållbar utveckling i en global ekonomi. Syftet med strategin är i grunden enkel att beskriva, Västerbotten ska bli en än bättre plats att bo och verka i.

[Regionalt strukturfondsprogram för Övre Norrland 2014–2020](#)

Programmet ska bidra till investeringar i regional tillväxt och sysselsättning i Övre Norrland och utgår från regionens strategier och prioriteringar för hur regionen ska utvecklas.

Programmet Övre Norrland är inriktat mot fem tematiska mål

[Regional handlingsplan för Landsbygdsprogrammet och Havs- och fiskeriprogrammet 2014–2020](#)

Västerbottens regionala handlingsplan för Landsbygdsprogrammet samt Havs- och fiskeriprogrammet är ett regionalt styrdokument som visar hur Länsstyrelsen kommer att arbeta med programmen på länsnivå. I handlingsplanen beskrivs mål, åtgärder, prioriteringar och kriterier för urval av ansökningar inom de båda programmen samt hur handlingsplanen tagits fram. Landsbygdsprogrammet samt havs- och fiskeriprogrammet syftar till att, tillsammans med övriga strukturfondsprogram, bidra till målen i strategin för Europa 2020 och en smart och hållbar tillväxt för alla. De övergripande målen för Landsbygdsprogrammet samt Havs- och fiskeriprogrammet handlar om att stärka konkurrenskraften inom jordbruk och fiskerinäring, att främja en hållbar förvaltning av naturresurser, att främja sysselsättning och en balanserad territoriell utveckling i landsbygdsområden.

[Den digitala agendan för Västerbottens län](#)

Digital agenda för Västerbotten är en gemensam ansats för att ta tillvara på digitaliseringens möjligheter och därigenom stärka Västerbottens utveckling, tillväxt och konkurrenskraft. Digitalisering innebär ännu bättre förutsättningar för innovations-utveckling, samhällets service och företagets tillväxt. Det handlar om att privatpersoner, företag, akademi, offentlig sektor och det civila samhället ska kunna använda och dra nytta av de möjligheter som följer med ökad grad av digitalisering, men också att de aktivt ska kunna påverka utvecklingen och medverka till nya lösningar.

Definitioner och Avgränsningar

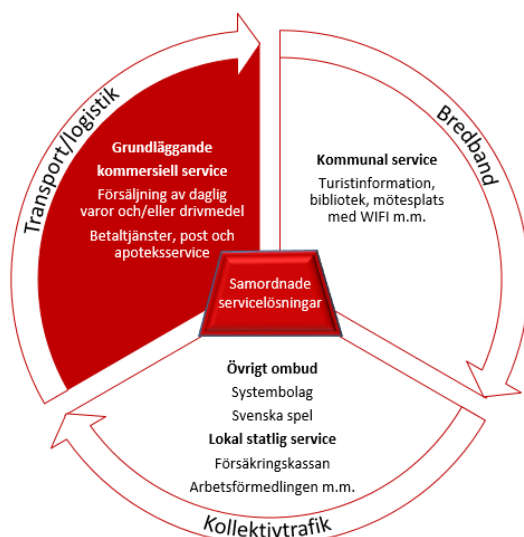
I detta avsnitt redogörs programmets avgränsningar samt några definitioner som är särskilt viktiga.

Det regionala serviceprogrammet visar i analysen behov av ökad av servicetillgänglighet för boende, företag och besökande utanför de större kommunernas centralorter i Västerbotten.

De prioriterade insatserna som programmet omfattas av är i områden där servicetillgängligheten är eller riskerar att bli otillfredsställande. Centralorterna Umeå, Skellefteå och Lycksele beskrivs inte närmare i detta program.

Vilken service omfattas programmet av?

Serviceprogrammet omfattas av tillgången till grundläggande kommersiell service, viss offentlig och statlig service. I programmet ingår även utvecklandet av samordnade servicelösningar och infrastruktur, se figur nedan. För att främja service på landsbygd måste det finnas en infrastruktur som gör det möjligt att frakta gods, resa på landet och som medger snabbt bredband, stabila mobila tjänster och som stödjer digitalisering.

Enligt den statliga utredningen SOU 2015:35, *Service i glesbygd*, utgörs grundläggande kommersiell service av:

- Försäljning av dagligvaror och drivmedel
- Postservice inkluderar att ta emot, transportera och dela eller lämna ut brev och paket samt försäljning av frimärken och andra postartiklar.
- Apoteksservice inkluderar försäljning av receptfria läkemedel och andra apoteksvaror samt utlämning av receptbelagda läkemedel.
- Grundläggande betaltjänster inkluderar betalningsförmedling, uttag av kontanter samt hantering av dagskassor för näringsidkare och ideella föreningar.

Jordbruksverkets definitioner

Stadsområden - Kommuner med en befolkning som är minst 30 000 och/eller där den största tätorten har minst 25 000 invånare. Mindre kommuner som gränsar till dessa större kommuner och där utpendlarna som andel av nattbefolkningen överstiger 50 procent kopplas också till respektive storstadsområden.

Tätort - avses i detta sammanhang orter med minst 200 invånare, där husen ligger max 150 meter från varandra, enligt SCB.

Landsbygd - kommuner som inte ingår i de två tidigare klassificeringarna (orstadsområden och stadsområden) och som samtidigt har en befolkningstäthet av *minst* fem invånare per km².

Gles Landsbygd - kommuner som inte ingår i de tre övriga klassificeringarna och som har en befolkning som är *mindre* än fem invånare per km².

Definitioner som vi enats om i Västerbottens servicepartnerskap

Syftet med ett utpekande av kommunens servicestrategiska orter är för att skapa en hållbar serviceutveckling i Västerbotten och för att det ska utgöra en resurs vid handläggning av statliga stöd.

Serviceort - centralorten i kommunen med centrala samhällsfunktioner inom utbildning, vård och omsorg, fritid och kultur samt kommersiell service (kommunens huvudort).

Serviceod - den geografiska ort med omgivande landsbygd som utpekats av kommunen som särskild strategiskt viktig för tillgången till service. En servicenod erbjuder olika typer av service och som samordnas med utgångspunkt att stärka serviceutbudet för de som bor, verkar och besöker noden. Noden ska även fungera som en naturlig mötesplats.

Servicepunkt - ett lokalt serviceställe i kommunen som erbjuder ett mindre serviceutbud och utgör en viktig social mötesplats för boende, verksamma och besökande.

Avståndskriterier

Särskilt driftstöd till dagligvarubutiker i sårbara och utsatta lägen är ett kompletterande långsiktigt stöd till små dagligvarubutiker i särskilt utsatta glesbygder, där förutsättningarna är begränsade för att kommersiella aktörer ska kunna bidra till att skapa en god tillgång till kommersiell service.

Försäljningsställen som är betydelsefulla även för tillgängligheten till annan grundläggande kommersiell service ska prioriteras. Det särskilda driftstödet är baserat på förslagen i betänkandet Service i glesbygd (SOU 2015:35) och stödmottagaren ska som villkor för stöd åta sig att utföra en tjänst av allmänt ekonomiskt intresse.

Ett försäljningsställe kan erhålla stöd om butiken har ett visst avstånd till närmaste serviceställe.

- **mer än 10 km** för dagligvarubutik.
- **mer än 20 km** gäller för drivmedelstation/tappställe. Om det inte finns en dagligvarubutik på orten gäller dock minst 15 km.

Vid särskilda skäl kan undantag från avståndskriteriet göras.

Ett aktivt partnerskap med tydliga processer

Programmet har utarbetats gemensamt i ett partnerskap. Partnerskapet i Västerbotten består av länets näringslivs- eller landsbygdsutvecklare vid kommunerna samt företrädare från Region Västerbotten och en arbetsgrupp vid enheten regional tillväxt, länsstyrelsen. Kommunernas engagemang i det regionala serviceprogrammet är avgörande för att nå de planerade effekterna av serviceprogrammet. Att årligen kunna påverka programmets innehåll utifrån aktuella omständigheter och förutsättningar, bedöms utgöra ett starkt incitament till engagemang och brett deltagande i partnerskapet.

Nya samverkansformer har införts i servicepartnerskapet under 2017. Detta har möjliggjorts mot bakgrund till att Tillväxtverket beviljat projektmedel för ett processtöd som arbetar aktivt under perioden 2017–2018 för att främja den regionala serviceutveckling i länet.

- Under hösten 2017 arrangerade länsstyrelsen den första så kallade Serviceverkstaden för partnerskapet, ett upplägg med så kallade arbetsmöten som planeras återkomma 4 ggr per år. Serviceverkstäderna ska ge utrymme för lärande och utveckling samt samverka över kommungränserna. Mötena har tematiska innehåll med gästföreläsare vid behov.
- Processtödet arbetar även som ett aktivt stöd i framtagandet av kommunernas serviceplaner under 2017 och 2018. Detta är en prioriterad insats mot bakgrund till att förordningen för kommersiellt stöd till dagligvaror och drivmedel kräver att kommunerna har planerat sin varuförsörjning väl. Därför utgör de service-planer som utarbetas av kommunerna en viktig resurs för att bevilja stöd till butiker och drivmedelstationer, samt vid hemsändningsbidrag.
- Partnerskapet deltar även aktivt vid framtagandet och utvärderingen av den årliga handlingsplanen och under hösten 2017 även vid framtagandet av en reviderad version av det regionala service-programmet.
- Från och med 2017 utgår även ett nyhetsbrev inom området serviceutveckling i länet.

Kommunen har en nyckelroll i lokala utvecklingsfrågor och ansvarar för en stor del av den samhällsservice som finns i kommunen. Kommunen har till uppgift att ta fram planer, ansvara för vård, skola och omsorg, landsbygdsutveckling, upphandling samt tillväxt inom näringslivet. Samordningen av kommunal service, privat och ideellt serviceutbud är också en mycket viktig uppgift. Enlig Kommunallagen (KL) ska kommunerna behandla alla medlemmar lika vid upphandling och det är inte tillåtet att gynna enskild näringsidkare. Däremot får kommunen genomföra åtgärder för att allmänt främja näringslivet i kommunen vilket är viktigt. När det gäller upphandling är det av vikt att kommunerna i regionen skapar förenklade upphandlingsunderlag som underlättar för små och lokala anbudslämnare.

Kommunen ska vidare planera varuförsörjningen på ett sådant sätt att behovet av statligt stöd till butiker och drivmedelsanläggningar i gles- och landsbygd kan bedömas. I Västerbotten utgör serviceplanerna en viktig resurs vid bedömning av stöd och därför prioriterats arbetet med framtagandet av serviceplaner.

Sammansättningen av partnerskapet med länsstyrelsen som ansvarig borgar för stora möjligheter till ett levande och flexibelt regionalt serviceprogram med utbyte av information, synpunkter, erfarenheter, förslag och lösningar. Programmet ska vara ett styrande dokument för samlandet av resurser och genomförandet av insatser för att uppnå de gemensamma målen. Programmet ska vara vägledande för prioriteringar i arbetet med det statliga stödet till kommersiell service men också för andra offentliga, kommersiella och ideella aktörer som utifrån en helhetssyn kan bidra till målet om en tillfredsställande service i hela länet.

Hållbar utveckling

Hållbarhetsdimensionerna avser jämställdhet mellan kvinnor och män, integration och mångfald, miljö och ekonomi. Dessa ska genomsyra allt regionalt tillväxtarbete. De insatser som genomförs inom ramen för det regionala serviceprogrammet ska beakta alla hållbarhetsaspekterna.

I det regionala serviceprogrammet 2014–2020 för Västerbotten beaktas de sociala dimensionerna genom insatser för att bibehålla och utveckla en tillfredsställande kommersiell och offentlig service för såväl företag som för boende, för kvinnor och män, äldre och funktionsnedsatta, inflyttade utrikesfödda och besökare. Under genomförande av programmets ska det säkerställas att båda könen får inflytande på planerade aktiviteter och att effekterna kommer såväl kvinnor som män till gagn.

Samhället blir allt mer mångfaldspräglad. Många mindre orter tar emot en relativt hög andel utrikesfödda. Genom att ta tillvara alla människors kompetens och erfarenheter kan den regionala utvecklingen gynnas. Det måste säkerställas att projekt och insatser som genomförs inom serviceprogrammet bidrar till att tillvarata alla människors olikheter och att de inte bidrar till diskriminering.

En tillfredsställande service för företag och boende i gles- och landsbygder innebär mindre behov av långa inköpsresor och därmed minskat transportarbete och utsläpp. Samordnade inköpsresor kan också begränsa utsläppen. Energikartläggning och -besparing i butiker minskar kostnader och bidrar till förbättrade överlevnadsförutsättningar samtidigt med miljömässiga vinster. Lokal upphandling till skola och omsorg kan bidra till minskade varutransporter liksom lösningar med samordnade varutransporter. Möjligheterna till lokal upphandling kan också förbättra lanthandlarnas ekonomiska lönsamhet. Ekonomisk hållbarhet för lanthandeln och drivmedelshandeln innebär krav på tillräcklig omsättning och lönsamhet. Vid minskande kundunderlag, bristande köptrohet, sjunkande omsättning, betydande investeringsbehov och ökande driftkostnader blir det allt svårare att driva en funktionell butik. När butiksöverlåtelse aktualiseras finns ofta risk för nedläggning i stället.

Behov, utmaning och omvärld

Programmet förutsätter kontinuerlig omvärldsanalys för att bli ett verkningsfullt verktyg för behovsbedömningar och prioritering av insatser och åtgärder under hela perioden. I arbetet har länsstyrelsen rollen att se, förstå och bevaka samband, samt förutspå hur omvärlden förändras och hur länet kommer att påverkas av de förändrade förutsättningarna. Exempelvis ska länsstyrelsen skapa förutsättningar för erfarenhetsutbyte och nätverkande, externt och internt samt även nationellt och med länder som har liknande strukturer och utmaningar. Detta kan ske genom ett aktivt deltagande vid konferenser/möten eller genom att besöka konkreta förverkligade projekt. Det är även viktigt att bjuda in nationella och regionala aktörer vid *Serviceverkstäderna* för att skapa en ökad förankring av arbetet med serviceutvecklingen i länet.

Programmet ska vara dynamisk då utveckling sker i snabb takt och det är svårt att förutse händelser som kan komma att påverka behovet av insatser. Därför krävs en flexibilitet i programmets utformning som tillåter anpassning efter nytillkomna möjligheter och behov.

Bakgrund

Länets behov och utmaningar styr insatser inom serviceområdet med målet att säkra tillgången till dagligvaror och drivmedel samt för att utveckla innovativa lösningar.

De stora inomregionala skillnaderna utgör en utmaning på flera sätt. Enligt analysverktyget Pipos är Västerbotten, efter Norrbotten, det län där flest personer har längre än 20 minuter med bil till en dagligvarubutik. 1 969 personer har mer än 30 km till närmaste drivmedelstation och 1 067 personer har mer än 30 km till närmaste dagligvarubutik. I takt med den urbanisering som pågår och med de

demografiska utmaningarna i länet kommer strategiska satsningar på vissa serviceorter som noder att bli allt viktigare för att skapa långsiktiga hållbara service-lösningar. En fortsatt urbanisering leder till minskat underlag för lokal service och kan i förlängningen leda till utglesning av både kommersiell och offentlig service i gles- och landsbygd. Under perioden 1996 – 2002 miste 24 orter i länet sin sista butik en period som nationellt benämndes som *butiksdöden*. Mellan 2009 och 2017 lades ytterligare åtta landsbygdsbutiker ner i länet medan antalet drivmedelsanläggningar i gles- och landsbygd ökade. Totalt lämnade Länsstyrelsen stöd till kommersiell service med tio miljoner kronor under åren 2015 och 2016. Det kommersiella stödet till service har bidragit till att butiksnedläggningarna till viss del bromsades upp. Stöden består av investeringsstöd i Landsbygdsprogrammet, servicebidrag, särskilt driftstöd, hemsändningsbidrag, investeringsbidrag och stöd till betaltjänster. Länsstyrelsen beviljade årligen, under perioden 2009–2017, medel till ett tjugotal butiker och drivmedelsstationer.

Länsstyrelsen ser att arbetet i programform ger ett ökande engagemang från kommunernas sida. Det är också viktigt att kommunerna parallellt planerar varuförsörjningen strategiskt. Kommunens serviceplan blir en viktig resurs vid bedömning av stöd.

Nya samordningslösningar och innovativa lösningar har utvecklats och prövats i olika projekt under tidigare programperiod. Många påbörjade insatser måste få möjlighet och nya insatser påbörjas. Resurser måste finnas såväl lokalt som regionalt för att bevaka utvecklingen, initiera insatser, genomföra och följa upp åtgärder.

Ett 15-tal projekt har genomförts för att försöka få till stånd samordnade lösningar för olika servicefunktioner; servicepunkter i butiker, innovativa servicelösningar, studier av tillgänglighet till kommersiell service, kartläggning av betaltjänster, mentorinsatser för butiker, information om lokal upphandling med mera. Av de serviceprojekt som genomförts finns ett antal goda exempel på samverkan mellan olika parter och som kommer att kunna ligga till grund för ytterligare projekt. Under 2017 har ytterligare två serviceprojekt beviljats i länet med mål att främja serviceutvecklingen med olika angreppssätt.

Erfarenheter från tidigare programperiod är att det är viktigt med en tidig och tydlig förankring i partnerskapet, ett strategiskt förhållningssätt och ett behov av processledning. Otillräckliga resurser för processledning har under programperioden försvårat ett kontinuerligt och aktivt samarbete inom partnerskapet samt uppföljning och utvärdering.

Länsstyrelsen har sedan 2009 ett regeringsuppdrag att bevaka tillgången till grundläggande betaltjänster i länen där de årligen rapporterar in sin bevakning som sammanställs i en nationell rapport och presenteras för näringsdepartementet. Sedan 2013 bedrivs ett långsiktigt regionalt utvecklingsarbete med en processledare i Västerbotten för att förbättra tillgängligheten till grundläggande betaltjänster bland annat genom omvärldsbevakning, information och behovsanpassade insatser i områden där marknaden inte tillgodoser behovet.

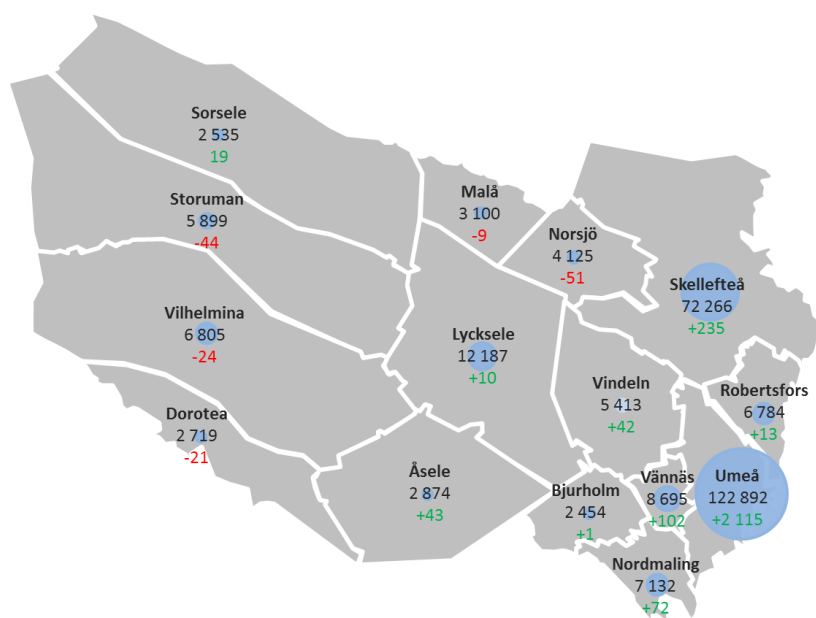
Befolkning i förändring

Västerbottens län är till ytan landets näst största län. Från riksgränsen mot Norge till kusten är det 40 mil och mellan länsgränserna i norr och i söder är det 25 mil. Länet är ungefär lika stort som Västra Götaland, Skåne, Stockholm och Östergötland tillsammans.

Folkmängden uppgick i slutet av 2016 till 265 881 varav 78 procent är bosatta inom kommunerna Umeå, Skellefteå och Lycksele. Tio av länets 15 kommuner har mindre än 9 000 invånare. I Bjurholm, som är landets minsta kommun, bor cirka 2 454 personer jämfört med Umeå kommun vars befolkning är 122 892 personer.¹ Av länets befolkning är det 134 341 män och 131 540 kvinnor och cirka 17 procent av länets befolkning är under 15 år.

Under år 2016 ökade befolkningen i merparten av länets kommuner. Totalt ökade folkmängden i länet med 2 503 invånare, mer än dubbelt så många jämfört med 2015. Befolkningsökningen är koncentrerad till Umeå kommun. Det skedde även en ökning av folkmängden i Skellefteå, Vännäs och Nordmalings kommuner. Däremot minskande folkmängden i fem av länets inlandskommuner.

Flyttningsnettot för år 2016 ligger på 2 076 invånare. 2016 års befolkningsökning berodde huvudsakligen på ett positivt flyttningsnetto, det vill säga en invandring. Den positiva befolkningstillväxten är starkt koncentrerad till bostads- och arbetsorterna Umeå och Skellefteå samt till Umeås grannkommuner Vännäs och Nordmaling, vilket till stor del beror på goda pendlingsmöjligheter och avstånd.

Källa: SCB

SCB förutspår att Västerbottens län kommer att öka sin befolkning totalt sett med 0,8 - 5,2 % fram till 2030. För närvarande ligger befolkningsökningen på cirka tre procent.

Arbetsmarknad och näringsliv

Länets näringsliv består av stora basnäringar som gruvor, trä, skog och vattenkraft. Men nya kulturella och kreativa näringar såsom arkitektur, turism- och besöksnäring, dator och tv-spel med mera växer fram. Forskningsintensiva verksamheter inom bland annat högtrycksteknik, miljöteknik och bioteknik finns också representerade i länet.

¹ Statistiska centralbyråns befolkningsstatistik 2016.

Länets har stora världsberömda företag så som Boliden Mineral AB, Volvo Lastvagnar AB och SCA men det är de små och medelstora företagen som utgör de främsta arbetstillfällena. Cirka 20 procent av länets företag drivs av kvinnor.

Antalet förvärvsarbetsplatser uppgick år 2016 till 128 125 personer. Av de förvärvsarbetsplatser är 52 procent män och 48 procent är kvinnor. I jämförelse med riket har Västerbottens län en högre andel sysselsatta inom offentlig sektor. Cirka 40 procent av de förvärvsarbetsplatser jobbar inom den offentliga sektorn, se tabell. Dubbelt så många i Västerbottens län arbetar också inom de areella näringarna (jakt, fiske, renskötsel, jord- och skogsbruk), jämfört med riket. Dessa jobbar företrädesvis inom skogsbruket.

I Västerbottens län finns sju samebyar och rennäringen utgör levebröd för 300–400 personer i länet. Sammanlagt finns det cirka 120 renskötsel företag. Rennäringen är ett av de främsta uttrycken för samiskt levnadssätt och samisk kultur i Sverige.

Länets arbetsmarknad är könsuppdelad där kvinnorna är överrepresenterade i traditionellt kvinnliga branscher såsom vård och omsorg samt utbildning. Männen är överrepresenterade i traditionellt manliga branscher såsom areella näringarna, tillverkning och utvinning, byggverksamhet, transport och magasinering.

Besöksnäringen har en stor utvecklingspotential i länets gles- och landsbygd. Viktiga förutsättningar för att utveckla attraktiva besöksmål är, förutom naturupplevelser, goda kommunikationer och tillgänglighet till servicefunktioner av olika slag. Global konkurrens och arbetsmarknadens ökade krav på utbildning gör att företag och individer attraheras av platser med goda förutsättningar för utbildning, arbete, företagande, boende, kommunikationer, kultur och god tillgänglighet till kommersiell och offentlig service.

Länets företag har goda möjligheter att öka sin konkurrenskraft genom digitaliseringens möjligheter exempelvis genom att erbjuda tjänster, varor och marknadsföra sig på internet. Den utbyggda digitala infrastrukturen skapar möjligheter för företagen att öka sin effektivitet och stärka sina kopplingar mot marknader och kunder. Ett ökat användande av den digitala tekniken är särskilt betydelsefullt i glesbefolkade områden där den lokala marknaden är begränsad.

Pendling och kommunikation

På grund av långa avstånd och gleshet är länet starkt beroende av bra kommunikationer för person-, gods- och posttransporter. Bra kommunikationer liksom en god tillgång till digital uppkoppling är en förutsättning för att nyttja landsbygdens potential både för företagande, boende och besökare. Länets glest befolkade områden präglas av många mindre arbetsmarknader med en begränsad variation av bransch- och yrkesområden, vilket medför behov av ökad arbetspendling. Pendlingen har ökat över tid i hela landet.

I Västerbottens län går de största strömmarna till Umeå i motsatt riktning sker en pendling till Vännäs specialskolor och industrier. Skellefteå och Vindelns har också en förhållandevis stor inpendling från Umeå. Generellt sett pendlar fler män än kvinnor med bil, men skillnaderna avtar. Män pendlar generellt längre sträckor än kvinnor och kvinnor använder i högre grad kollektivtrafik, men i områden med väl utbyggd kollektivtrafik pendlar ungefär lika många kvinnor som män.

Ytterligare samordnings- och utvecklingsinsatser för tillförlitlighet, funktion och kvalitet behövs inom både person- och godstransportsektorn. En flexibel och väl fungerande kollektivtrafik bidrar till att göra

Västerbottens län "rundare" vilket också skapar möjligheter för både kvinnor och män att arbeta inom större geografiska arbetsmarknadsområden.

Vidareutvecklade kommunikationer och digital uppkoppling möjliggör större arbetsmarknader, bättre tillgång till service och ökad konkurrenskraft för företag. Även om Post- och telestyrelsen (PTS) i rapporten *Tillgången till telefoni och grundläggande internet*² visar att landets konsumenter generellt sett är nöjda med mobiltäckningen i landet så vittnar konsumenter i länet att det på många ställen fungerar dåligt att ringa och surfa i näten. I länets tätbefolkade delar främst kustlandet upplevs täckningen som bra, medan det i länets glesbefolkade delar såsom inland och fjälltrakter förekommer brister. Det finns till exempel områden som helt saknar mobiltäckning. Konsumentens täckning kan påverkas av exempelvis val av mobiltelefon och operatör, geografiska förhållanden, byggnader och byggnadsmaterial, väder samt överbelastade nät. Detta är förstås otillfredsställande både ur krisberedskaps- och servicesynpunkt.

Det uppkopplade länet

Tillgång till bredband är enligt regeringen en demokrati- och rättighetsfråga. Det nationella målet är att vi ska ha bredband i världsklass och år 2020 då 95 procent av alla hushåll och företag i Sverige ska ha tillgång till bredband om minst 100 Mbit/s. Hög användning av informationsteknik (IT) är något som anses gynna Sverige när det gäller tillväxt, konkurrenskraft och innovationsförmåga i en allt mer globaliserad värld. Regeringen ska inte styra marknaden eller den tekniska utvecklingen utan bara skapa goda förutsättningar för den.

Tillgången till internet i Sverige har från två procent år 1995 till 90 procent år 2016. Själva bredbandsutbyggnaden har börjat plana ut medan användningen av internet ökar. En anledning är att det är vanligare att ha både dator, surfplatta och smartphone där de två senare kräver en trådlös uppkoppling. De senaste sex åren har användandet av internet i mobilen ökat kraftigt och år 2016 kopplade 78 procent av Sveriges befolkning upp sig via internet. Några av de aktiviteter vi gör i mobilen är att söka information, ta del av nyheter, lyssna musik medan datorer används för e-post och ärenden på internbank.³ Den vanligaste anslutningen sker via 3G/4G-nätet eller en fast bredbandsanslutning. Mer än var tionde person har tillgång till någon form av trådlös anslutning, exempelvis Wifi.⁴ Den snabba utvecklingen inom det digitala fältet innebär att nätet ständigt måste förbättras och underhållas samtidigt som delar av länet fortfarande brister i tillgången till fibernätet

Västerbottens län har en väl utbyggd bredbandsinfrastruktur och Länsstyrelsen och kommunerna finansierar ett antal bredbandsprojekt via medel från Landsbygdsprogrammet vars syfte är att nå områden som i dag saknar eller behöver bygga ut fibernätet. Sammanlagt har 77 procent av länets befolkning tillgång till bredband via fibernät jämfört med rikets 66 procent, 79 procent har tillgång till fiberhastigheten 100Mbit/s jämfört med rikets 73 procent.⁵

E-samhället omfattar utnyttjande av IT i ett socialt, samhällsekonomiskt och legalt perspektiv. Både offentlig och kommersiell service möter utmaningar som kräver nytänkande och strategiskt nyttjande av

² Tillgången till telefoni och grundläggande internet. Post och telestyrelsen 2017

³ *Svenskarna och internet 2016*.

⁴ SCB. *Privatpersonernas användning av datorer och internet 2015*.

⁵ PTS Statistikportalen *Mobiltäckning och bredband Västerbotten 2016*.

IT. Genom detta kan servicen förbättras, kvaliteten och effektiviteten höjas, innovationskraften och delaktigheten stödjas.⁶

Tillgång till hälsocentraler och receptbelagda läkemedel

Den demografiska utmaningen med en åldrande befolkning och stigande genomsnittlig levnadsålder ställer ökade krav på tillgänglighet till sjukstugor, hälsocentraler och apotek liksom på övrig vård och omsorg. Tillgänglighet till hälso- och sjukvård av god kvalitet är en viktig förutsättning för boende och tillväxt i alla delar av landet. För närvarande finns det en hälsocentral i varje kommun och totalt 39 hälsocentraler i hela länet. Idag kan nästan alla vårdgivare också erbjudas internetbaserad stöd och behandling till invånaren enskilt eller som ett komplement till annan behandling via 1177 Vårdguiden. Under 2017 utvecklas plattformen för att ge möjlighet att använda video, appar och digitala vårdplaner.

År 2009 öppnades den tidigare statliga apoteksmarknaden upp för konkurrens med syftet att öka tillgängligheten till läkemedel, bättre service, utökat tjänsteutbud och lägre läkemedelskostnader. Detta medförde att privata apoteksombud har etablerats i främst befolkningstäta områden och att detaljhandeln tillåts sälja receptfria läkemedel. Ombuden har tre huvudsakliga uppgifter: ombud för försäljning av vissa receptfria läkemedel från lager, receptförmedlare samt förmedlare av paket med receptförskrivna och receptfria läkemedel som inte finns i lager hos ombuden. Tjänsteinnehållet kan variera mellan olika ombud och alla produkter får inte säljas i vanliga butiker vilket innebär att apoteksombuden har en viktig roll.

Idag finns ungefär 640 apoteksombud i glesbygd i Sverige. I november 2017 var det 165 försäljningsställen i länet. Det är endast Apoteket AB som har rätt att bedriva apoteksombudsverksamhet i enlighet med Apoteket AB:s tidigare riktlinjer. Dessa innebar bland annat att ombud kan inrättas i områden med litet befolkningsunderlag om avståndet till nästa apotek eller ombud överstiger fem kilometer.

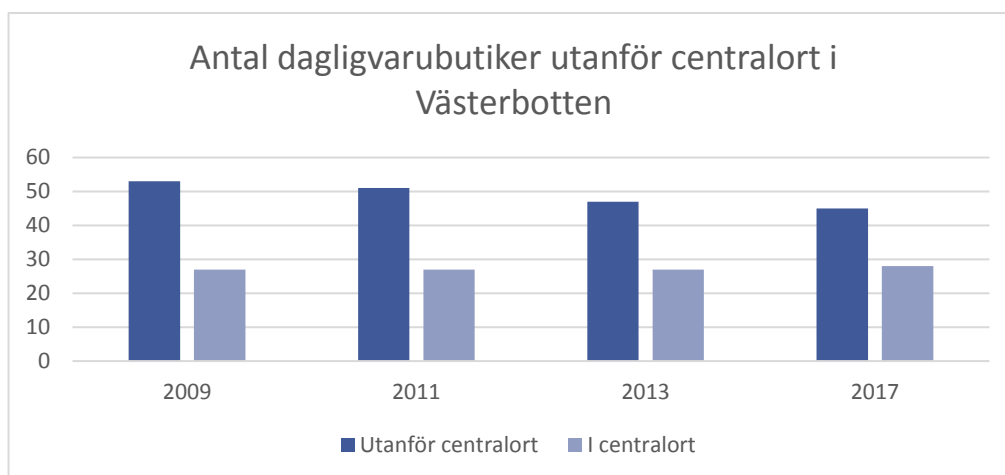
Dagligvaror

Det totala antalet dagligvarubutiker i Sverige har minskat med över 26 procent sedan 1990-talet. Det är främst de mindre butikerna som minskat kraftigt i antal med närmare 70 procent, sedan 1996.⁷ Samtidigt ökar antalet större butiker och stormarknader i större orter, som erbjuder ett större varuutbud med lägre priser. Dessa är ofta strategiskt placerade vid in- och utfarter till orten som underlättar för pendlare att handla. Detta påverkar de mindre dagligvarubutikerna på landsbygden som får minskad köptrohet.

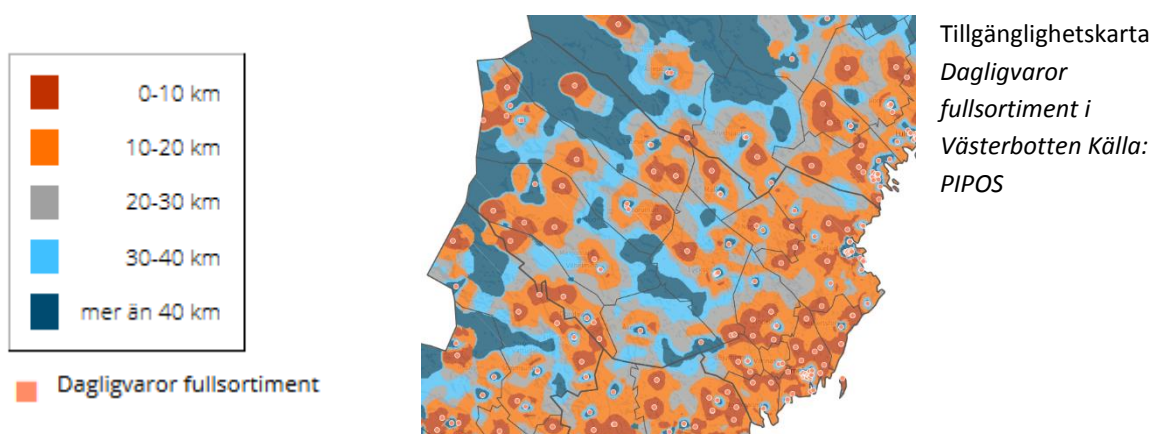
Många av de butiker som lagts ner i länet har funnits på orter som tidigare haft fler än en butik, men många orter har också mist sin sista butik. Mellan åren 1996 och 2002 miste 24 orter i länet sin sista butik och utglesningen av butiksnätet fortsätter. De senaste åren har i genomsnitt en landsbygdsbutik per år upphört och i dag finns 45 dagligvarubutiker utanför centralort kvar, se figur 1. I detta diagram är ej dagligvarubutiker utanför centralort i Skellefteå och Umeå medräknade. Med dessa blir antalet 67 butiker utanför centralort och 84 butiker i centralort sammanlagt 151 dagligvarubutiker i Västerbottens län.

⁶ EU kommissionen. En digital agenda för Europa.

⁷ Tillväxtanalys. Tillgänglighet till kommersiell och offentlig service 2014. Rapport 2015:04

Cirka 90 procent av befolkningen i länet har högst tio km med bil till närmaste dagligvarubutik, men det finns också invånare som har mer än 40 minuters resväg till närmaste dagligvarubutik. När butiker på landsbygden försvinner innebär det att fler personer får längre resväg till närmsta butik. För att begränsa eller stoppa utglesningen av butiks nät och sammanhängande servicefunktioner behövs åtgärder av skilda slag, exempelvis inflyttning som ger ett ökat kundunderlag, ökning av butikens attraktionskraft och kundernas köptrohet, ökad samordning mellan olika serviceslag, översyn av kommunernas upphandlingsmöjligheter, utbildnings- och rådgivningsinsatser för befintliga lanthandlare och för nya handlare i samband med butiksöverlåtelser.

Drivmedel

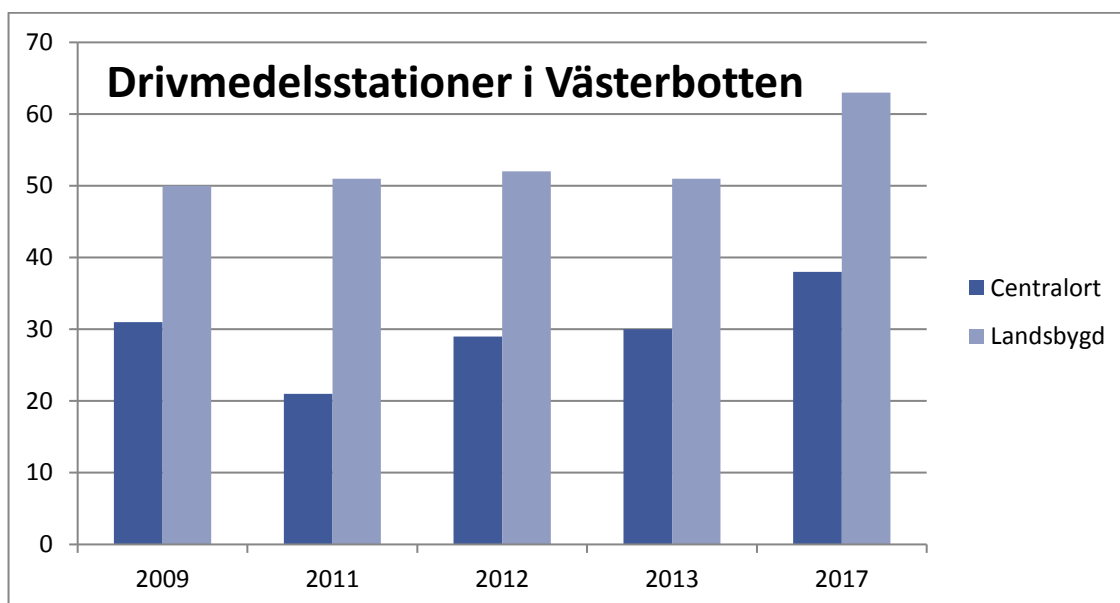
Struktumvandlingen inom drivmedelsbranschen i landet har inneburit att de största bolagen genomfört stora förändringar i sina stationsnät. Mindre lönsamma försäljningsställen har antingen avvecklats eller omvandlats till obemannade stationer. Flera kända varumärken har också profilerats om eller bytt ägare.

Under 2009–2012 lades ett stort antal stationer i landet ner men denna struktumvandling ser ut att ha mattats av. På många orter har nya lokala lösningar utvecklats. Det finns exempel där små lokala eller regionala aktörer har breddat sin verksamhet genom att börja erbjuda drivmedel till mindre stationer. Under de senaste åren har utvecklingen stabiliserats.

I Västerbotten finns 179 drivmedelsförsäljare som tillhandahåller drivmedel i flera olika former och med hjälp av flera olika huvudmän. I diagrammet nedan visas utvecklingen i länet av antalet drivmedelsstationer i centralorterna (förutom Skellefteå och Umeå centralort) och i länets landsbygder mellan 2009–2017. I november 2017 fanns sammanlagt 101 drivmedelsstationer. Utvecklingen av drivmedelstationer har ökat

för varje år. Den ökning som ses för 2017 i diagrammet nedan innehåller även drivmedelsförsörjningen för åkerier i länet. År 2011 fanns 21 drivmedelsstationer i centralorterna, två år senare fanns 30 styck. Detta följer den nationella trenden som visar att de största förändringarna i antal försäljningsställen sedan 2009 skett i tätorter och tätortsnära landsbygder, medan antalet i glesbygden varit relativt stabil.

I Västerbottens län är det vanligast med en resväg med bil på 10–20 minuter till närmsta drivmedelsstation. Men det finns också områden som har mer än den dubbla resvägen, cirka 40 minuters resväg till närmaste drivmedelsstation.

Grundläggande betaltjänster till rimliga priser

Möjlighet att betala räkningar, ta ut och sätta in kontanter var tidigare en lagstadgad rättighet. Lagen ersattes år 2008 med ett politiskt mål att *alla i samhället ska ha tillgång till grundläggande betaltjänster till rimliga priser*. Med grundläggande betaltjänster menas möjlighet att ta ut kontanter, betala räkningar och deponera dagskassor. Vad som menas med *tillgång till och rimliga priser* har inte preciserats av Riksdagen.

Under de senaste fem åren har kontantuttagen minskat, både i antal och värde, vilket tyder på att användningen av kontanter i samhället minskar. Samtidigt ökar kortköp och användning av digitala betaltjänster. 97 procent av svenskarna har tillgång till betalkort och 85 procent av svenskarna har tillgång till internetbank, enligt Riksbankens enkätundersökning som gjorts för att få bättre kunskap om svenska folkets betalningsvanor.

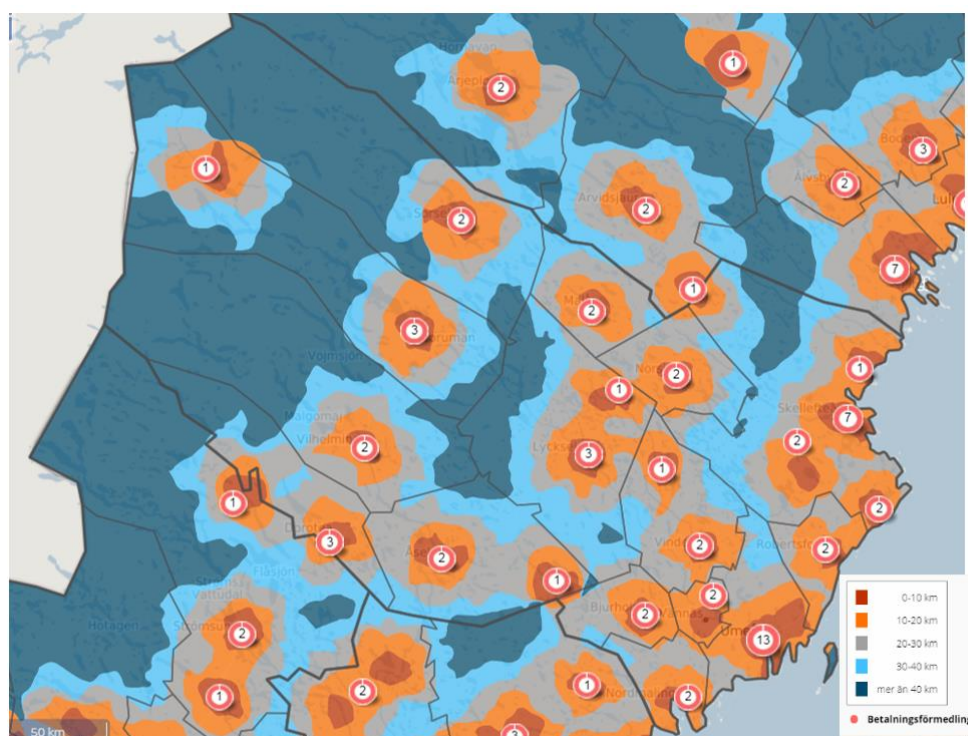
Många av de största bankerna tar helt bort eller minskar sina kontors kontanthantering och fler traditionella bankärenden flyttar ut till kunden själv. Fler bankkontor läggs ner eller slås samman beroende på kundernas ändrade beteenden och minskade besök på bankkontoren. Idag är det möjligt att göra kontanta uttag på andra ställen än i bankomaterna och det är möjligt att betala räkningar, eller överföra pengar direkt i Smartphonen tack vare nya tekniska lösningar med webbtjänster och betaltjänst appar. En förutsättning är att det finns fungerande internetanslutning. Den ökande digitaliseringen av bland annat betaltjänster kan

medföra att grupper hamnar i ett digitalt utanförskap och blir mer beroende av anhöriga eller kommunen som får hjälpa dem att ta ut kontanter och/eller betala räkningar.

Under 2017 var minst en traditionell bank såsom Nordea, Swedbank, Handelsbanken eller SEB närvarande i varje kommun. Sammanlagt fanns 44 traditionella bankkontor, och 12 ClearOn's kassagirolösning, erbjuder betaltjänstförmedling i länet. Med betalningsförmedling menas fysiska platser där kontanta inbetalningar eller transfereringar från konton kan göras till en annan mottagare. De serviceformer som ingår är bankkassa samt tjänst mot bankkonto. Fyra av ClearOn's kassagirolösningar är finansierade stödinsatser i länet för att förbättra tillgängligheten till grundläggande betaltjänster.

År 2017 hade drygt 70 procent av länet befolkning mindre än 10 km till närmaste betaltjänstförmedling. Knappt två procent av länets befolkning hade längre än 40 km och längst är avstånden i länets fjällkommuner, se karta nedan.

Länsstyrelsen har sedan 2013 ansvar för regionala lösningar för grundläggande betaltjänster i områden i länet där marknaden inte tillgodoser behovet. År 2016 hade drygt 10 000 personer i länet längre än 30 km till närmaste betaltjänstställe, vilket är en förbättring mot 2013 då drygt tusen personer hade 30 km eller längre till närmaste betaltjänstförmedling. Förbättringen beror på att fler betaltjänstombud tillkommit i länet.

Karta över avstånd till närmaste betaltjänstförmedling i Västerbottens län 2017

Prioriterade insatsområden med tydliga mål

Det regionala serviceprogrammets övergripande mål för genomförandeperioden 2014–2020 är att skapa förutsättningar för människor och företag att bo och verka i alla delar av länet genom att främja en tillfredsställande servicenivå utifrån realistiska förutsättningar och inom rimliga avstånd.

Med utgångspunkt av den analys som utförts i länet, tillvaratagandet av tidigare erfarenheter från tidigare serviceprogram och kopplingen till andra program för regional tillväxt har fyra prioriterade insatsområden formulerats med tydliga mål.

Insatsområde 1: Olika stöd till kommersiell service

För att uppnå en god servicenivå i hela landet finns olika ekonomiska stöd till i första hand dagligvarubutiker och drivmedelstationer i gles- och landsbygder. Stöden ger dessa servicegivare en chans att genomföra nödvändiga investeringar i exempelvis modernisering, energieffektivisering och utrymmen för tillkommande serviceutbud.

Mål

- En tillfredsställande försörjning med dagligvaror och drivmedel i länet.
- Aktuella serviceplaner i alla kommuner.

Insatsmål 15 företag/år genomför investeringar i butiker och drivmedelsstationer med hjälp av investeringsstöd. 5 företag/år erhåller servicebidrag för tryggnad av fortsatt drift. Hemsändningsbidrag till kommunerna beviljas med sammanlagt ca 2 miljoner kr/år.

Resultatmål Ett bibehållande av försäljningsställen med förutsättningar att bli attraktiva och lönsamma.

Effektmål Andelen personer med långa avstånd och restider till kommersiell service minskar/ökar inte. Förutsättningar skapas för utveckling av besöksnäring och övrigt företagande.

Utförare Kommuner, företag, föreningar, myndigheter, Länsstyrelsen, landsting, regioner och andra organisationer

Finansiering: Länsstyrelsens 1:1 anslag, Landsbygdsprogrammet, Regionala tillväxtåtgärder, företag, kommuner

Olika stöd

För att uppnå en god servicenivå i hela landet finns olika ekonomiska stöd till i första hand dagligvarubutiker och drivmedelsstationer i gles- och landsbygder. De olika stöden söks hos olika organisationer beroende på hur ansvaret är uppdelat i ditt län och vilket stöd ni tänker söka.

Stöd: Servicebidraget, Hemsändningsbidraget, Stöd till grundläggande betaltjänster, Särskilt driftstöd, Stöd till kommersiell service.

Läs om olika stöd i bilaga 1, [Förordningar och stöd](#)

Insatsområde 2: Samordnings- och samverkanslösningar

Under förra programperioden bedrevs olika samordningsprojekt för service runt om i länet. Offentliga, ideella, kommersiella och privata aktörer har deltagit i olika serviceprojekt där lösningar arbetats fram. Förutom att starta nya samarbetsprojekt, finns möjligheter att arbeta vidare med många av dessa lösningar för att ta vara på engagemanget och kunskapen som de tidigare projekten genererat.

Mål

- En god allmän servicenivå för medborgare och företag.
- Utveckla långsiktigt hållbara samordnade servicelösningar.
- Utveckla servicenoder och servicepunkter i länets kommuner med nya samordnade servicelösningar.
- Framåtsträvande dialog.

Insatsmål Minst 3 samordnings- och samverkanslösningar testas i länet med utgångspunkt i föreslagna åtgärder.

Resultatmål Förutsättningar skapas för ett regelbundet ömsesidigt informationsutbyte, insatser initieras utifrån lokala behov och en helhetssyn.

Effektmål En ökad samverkan mellan privata, offentliga och ideella aktörer för att testa nya långsiktigt hållbara samverkanslösningar utifrån en gemensam helhetssyn på de lokala servicefrågorna.

Utförare Kommuner, företag, den ideella sektorn

Finansiering Kommuner, Region Västerbotten, Landsbygdsprogrammet 2014–2020, strukturfondsprogram, nationella medel

Exempel på åtgärder

Nätverk för lanthandlare och drivmedelsanläggningar - samordnas av kommunen eller i samverkan mellan närliggande kommuner.

Samordning av kommersiell och offentlig service i den egna kommunen och över kommungränserna
Samverkansprojekt mellan exempelvis kommuner, den sociala ekonomin, byautvecklare och intresseorganisationer.

Persontransporter exempelvis genom samåkningslösningar

Nya funktionella lösningar i områden där marknaden inte kan tillgodose behovet

Översyn av lanthandlares avtalsvillkor inklusive ersättningsnivåer för ombudstjänster

Insatsområde 3: Ny teknik och innovativa servicelösningar

Den tekniska utvecklingens snabba frammarsch tillsammans med Västerbottens jämförelsevis välutbyggda och framtidssäkrade bredbandsinfrastruktur ger oss bra förutsättningar för nya tekniska och innovativa servicelösningar. Ett exempel är inom området betaltjänstlösningar. Idag flyttar allt mer traditionella bankärende ut till kunden själv. Detta möjliggör att kunden kan betala räkningar och deklarerat m.m. via webbtjänster och appar, förutsatt att det finns en fungerande internetanslutning. Ett annat exempel är Pupos är en flexibel geografiskt högupplöst, topologisk och nationellt täckande analysplattform som Tillväxtanalys håller på att ta fram. Idag finns endast en Betaversion som ett fåtal har tillgång till, men tanken är att kommunerna ska få access till analysverktyget. Verktöget kan exempelvis visa tillgänglighet till dagligvarubutiker och drivmedelsstationer samt ge en tydlig överblick över serviceutbudet i länet och därmed ett bättre underlag för insatser och samverkan även över kommungränser. Serviceprogrammet ska genom nya tekniska och innovativa lösningar bidra till en förbättrad tillgång till funktionella servicelösningar för företag och boende.

Mål

- Utforma nya tekniska och innovativa servicelösningar.
- Alla servicenoder/servicepunkter får tillgång till uppkoppling (bredband).

Insatsmål	Minst 3 tekniska och innovativa servicelösningar testas i länet med utgångspunkt i föreslagna åtgärder.
Resultatmål	Förbättrad tillgång till funktionella servicelösningar genom nya tekniska och innovativa idéer.
Effektmål	Länet har en framtidssäkrad teknisk infrastruktur, goda analysverktyg, innovativa och funktionella lösningar för service samt information och god teknisk kunskap hos användarna.
Utförare	Kommuner, föreningar, Region Västerbotten, Länsstyrelsen
Finansiering	Region Västerbotten, Länsstyrelsen, kommuner, nationella medel, Landsbygdsprogram 2014–2020, strukturfondsprogram

Exempel på åtgärder

Pilotprojekt för nya tekniska och funktionella servicelösningar för medborgare och företag

Utveckling av nya innovativa sätt att ge service

Informations- och utbildningsinsatser om nya tekniska lösningar (för boende, lanthandlare, med flera)

Informationsspridning om nya innovativa servicelösningar

Identifiera och analysera nya service- och tillgänglighetsbehov av exempelvis betaltjänster

Fortsatt utbyggnad av långsiktigt kvalitativt hållbart bredband i hela länet

Insatsområde 4: Ny kunskap och kompetensutveckling

Nya tjänster utvecklas, köpmönster förändras, näthandeln ökar och e-tjänster blir allt vanligare. Det blir allt viktigare att följa utvecklingen, identifiera ändrade behov och att kunna genomföra insatser, exempelvis i form av innovativa servicelösningar. Behovet av utbildningsinsatser för handlare och medborgare ökar och kräver insatser. Tillväxtverket undersökning *Företagens villkor och verklighet 2017* visar att företagare ser regler kring offentlig handel som ett hinder.

Mål

- Lokala landsbygdsbutiker ges ökade möjligheter att delta i anbudsförfarande och att kunna leverera till skola, omsorg och får därmed förbättrad lönsamhet och långsiktig överlevnad.
- Nya och oerfarna näringsidkare får tillgång till nödvändig kunskap för att kunna driva sin butik/mack utifrån realistiska förutsättningar.
- Marknadsföringsmodeller för bibehållen/ökad köptrohet.

Insatsmål	Minst 3 åtgärder som bidrar till ny kunskap och kompetensutveckling har genomförts.
Resultatmål	Konkreta åtgärder som riktar sig till både kommunen och lanthandeln och som kan leda till nya kunskaper, ny medvetenhet och bättre planeringsunderlag för lokal serviceutveckling.
Effekt mål	Lanthandlare ges möjligheter till rådgivning och utbildning samt ökad omsättning, lönsamhet och långsiktig verksamhet. Butiksöverlåtelse underlättas och risken för nedläggning minskar. Kommunerna får mer kunskap om lokal upphandling.
Utförare	Kommuner, Region Västerbotten, branschorganisationer, företag och andra aktörer
Finansiering	Kommuner, Region Västerbotten, Länsstyrelsen, Landsbygdsprogram 2014 - 2020, strukturfondsprogram, nationella medel

Exempel på åtgärder

Lokal upphandling – utbildningsinsatser för kommuner och för lanthandlare.

Konsultinsatser för ekonomisk och juridisk rådgivning samt utbildning för befintliga handlare och för nya vid ägarbyten.

Servicefrågor tydliggörs i kommunernas översiktsplaner.

Tydliggörande av vilka skyldigheter kommuner och lanthandlare har gentemot varandra.

Under programperioden genomförs årligen återkommande konferenser, seminarier eller workshops, som belyser serviceutveckling.

Lokala landsbygdsbutiker ges bättre förutsättningar att delta i anbudsförfaranden för att leverera till skola och omsorg och därmed möjlighet till ökad omsättning och lönsamhet.

Marknadsföringsmodeller för bibehållen/ökad köptrohet.

Årlig handlingsplan

Identifiering och planering av programmets konkreta insatser ska årligen planeras av partnerskapet och utmytna i en handlingsplan. Enligt riktlinjerna ska programmen utformas så att det går att utvärdera genomförandet kontinuerligt och för att göra det möjligt ska det i handlingsplanen framgå **vad** som ska göras, **när** det ska göras och av **vem**.

Se matris för handlingsplan, bilaga 2 [Handlingsplan 2018](#)

Uppföljning och utvärdering mot tydliga mål

Med utgångspunkt i angivna mål ska såväl genomförandet av enskilda insatser som löpande information om uppnådda mål och resultat redovisas under programperioden.

Övergripande mål för programmet är att skapa förutsättningar för människor och företag att bo och verka i alla delar av länet genom att främja en tillfredsställande servicenivå utifrån realistiska förutsättningar och inom rimliga avstånd.

Indikator för programmet är tillgänglighet till dagligvarubutik, drivmedel i länet samt aktuella serviceplaner i alla kommuner.

Insatsmål menas förväntat direkt utfall av planerad insats, exempelvis antal beviljade investeringsstöd.

Resultatmål anger förväntat resultat av insatsmålet, exempelvis ett bevarat antal dagligvaru-butiker.

Effektmål anger förväntad effekt av insatsmål och resultatmål och uppstår ofta efter en längre tid, exempelvis omsättning och lönsamhet har ökat i butiker som erhållit investeringsstöd.

Länsstyrelsen kommer att årligen, med utgångspunkt i Tillväxtverkets anvisningar, följa upp och utvärdera programmet. Delredovisningar ska göras senast den 31 januari årligen med början år 2015. De delredovisningar som utförs årligen sammanställs av Tillväxtverket och redovisas till Regeringskansliet, Näringsdepartementet. Tanken är att programmets erfarenheter i landet ska generera ett lärande. För utvärderingsinsatserna kommer Länsstyrelsen att använda handläggarsystemet NYPS, underlag som erhålls från Tillväxtanalys, kommunernas årligen uppdaterade serviceplaner och fortlöpande information från kommunernas representanter i partnerskapet för serviceprogrammet.

Bilaga 1

Förordningar och stöd

Den 23 januari 2014 tillsatte regeringen en utredare för att undersöka förutsättningarna för ett stöd riktat till kommersiell service och viss offentlig service i de glesbygdsområden i landet som är särskilt sårbara och utsatta. Utredningen ”Stöd till kommersiell service i särskilt utsatta glesbygdsområden”, kommittédirektiv 2014:4, landade i ett förslag om två olika typer av långsiktiga stöd till servicegivare för dagligvaror.⁸ Utfallet blev ”Särskilt driftstöd till dagligvarubutiker i särskilt sårbara och utsatta lägen”, ett kompletterande långsiktigt stöd till små dagligvarubutiker. Stödet trädde i kraft 2016.

Förordning (2000:284) om stöd till kommersiell service

Förutsättningarna för statligt stöd till kommersiell service regleras av Förordning (2000:284) och de prioriteringar som görs regionalt, samt Landsbygdsprogrammet 2014–2020 som under år 2016 övertog investeringsbidraget till drivmedelsstationer och dagligvarubutiker.

Stöd får lämnas i områden där servicen är gles.

Stöd får lämnas endast om kommunen har planerat varuförsörjningen på ett sådant sätt att behovet av stöd kan bedömas.

Stödet får inte otillbörligt gynna en viss näringsidkare.

Stöd kan lämnas för att det i glesbygd och landsbygd skall kunna upprätthållas en försörjning med dagligvaror och drivmedel som är tillfredsställande med hänsyn till geografiska och befolkningsmässiga förhållanden. Stöd kan i vissa fall lämnas även till fackhandelsservice.

Stöd till kommersiell service lämnas som investeringsbidrag, servicebidrag, hemsändningsbidrag och särskilt driftstöd. Förordning (2016:126).

Förordning (2014:139) om statligt stöd till tillhandahållare av grundläggande betaltjänster

Med grundläggande betaltjänster avses i denna förordning betalningsförmedling, uttag av kontanter samt hantering av dagskassor för näringsidkare och ideella föreningar. När fler banker, uttagsautomater och deponeringsmöjligheter minskar syftar stödet till att uppfylla det politiska målet att alla i samhället ska ha tillgång till grundläggande betaltjänster till rimliga priser.

Grundläggande betaltjänster

Syftet med stöd enligt Förordning (2014:139) tillhandahållare av grundläggande betaltjänster, är att alla i samhället ska ha tillgång till grundläggande betaltjänster till rimliga priser. Med grundläggande betaltjänster avses i denna förordning betalningsförmedling, uttag av kontanter samt hantering av dagskassor för näringsidkare och ideella föreningar. Stöd får lämnas till företag som bedöms kunna tillhandahålla grundläggande betaltjänster där det finns ett behov av sådana tjänster. Vid bedömningen tas hänsyn till avståndet till närmaste tillhandahållare av grundläggande betaltjänster och till det uppskattade antalet användare av tjänsterna. Stöd får inte lämnas där det är sannolikt att någon annan aktör inom rimlig tid kommer att tillhandahålla grundläggande betaltjänster på kommersiell grund.

⁸ <http://www.regeringen.se> 2017-04-19

OLIKA STÖD⁹

Servicebidrag

Stöd kan lämnas för att det i glesbygd och landsbygd skall kunna upprätthållas en försörjning med dagligvaror och drivmedel som är tillfredsställande med hänsyn till geografiska och befolkningsmässiga förhållanden.

Bidrag beviljas endast om det finns särskilda skäl och andra åtgärder har prövats, men inte visat sig vara ändamålsenliga.

Vem kan få stöd?

Servicebidrag kan beviljas till näringsidkare med försäljningsställen för dagligvaror eller drivmedel, näringsidkare med försäljningsställen för fackhandelsvaror, om det finns särskilda skäl, och näringsidkare som på annat sätt säljer och levererar dagligvaror i området, om det finns särskilda skäl.

Bidrag får beviljas med högst 250 000 kronor per år till samma mottagare. Bidrag som avser dagligvarubutiker med ett väl utbyggt utbud av grundläggande servicefunktioner, eller som av servicestrategiska skäl bedöms som betydelsefulla, får dock utsträckas till högst 300 000 kronor per år. Bidrag lämnas för sammanlagt högst tre år.

Stöd får lämnas endast om kommunen har planerat varuförsörjningen på ett sådant sätt att behovet av stöd kan bedömas.

Stödet får inte otillbörligt gynna en viss näringsidkare.

Stödet söks hos

Länsstyrelsen i Västerbotten

Hemsändningsbidrag

Stöd kan lämnas för att det i glesbygd och landsbygd ska kunna upprätthållas en försörjning med dagligvaror och drivmedel som är tillfredsställande med hänsyn till geografiska och befolkningsmässiga förhållanden. För de hushåll som har störst avstånd eller saknar möjligheter att på annat sätt ta sig till butiken. Hemsändningsbidrag kan beviljas för hemsändning av dagligvaror till hushåll. Hemsändningsbidrag kan även lämnas för att anordna särskilda inköpsturer till en närliggande butik.

Vem kan få stöd?

Kommuner

Så här mycket kan kommunen få i stöd

Hemsändningsbidrag får lämnas med ett belopp som motsvarar högst 50 procent av kommunens nettoutgift för hemsändningen. Bidraget får dock inte överstiga 100 kronor per hushåll och hemsändningstillfälle.

Bidrag lämnas endast om nettoutgiften eller de direkta kostnaderna uppgår till minst ett halvt prisbasbelopp.

Bidraget betalas ut årsvis i efterskott.

Stöd får lämnas endast om kommunen har planerat varuförsörjningen på ett sådant sätt att behovet av stöd kan bedömas.

Stödet får inte otillbörligt gynna en viss näringsidkare.

Stödet söks hos

Länsstyrelsen Västerbotten

⁹ Fakta hämtat från Tillväxtverkets hemsida, www.tillvatverket.se

Investeringsstöd i landsbygdsprogrammet

Du kan få stöd till investeringar som leder till bättre tillgång till kommersiell och viss offentlig service på landsbygden. Syftet med stödet är att upprätthålla och utveckla lokal service för dem som bor, verkar på och besöker landsbygden.

Stödet gäller flera olika typer av investeringar. Det kan till exempel vara investeringar i dagligvarubutiker, drivmedelsanläggningar och/eller serviceställen där olika typer av service finns samlad.

Vem kan få stöd?

Myndigheter, kommuner, landsting, regioner, föreningar, organisationer och företag kan söka det här stödet.

Investeringar i kommersiell och offentlig service

Du kan få stöd om du investerar i lokal service som

Dagligvarubutiker

Drivmedelsanläggningar

Serviceställen

Serviceställen kan inrättas i dagligvarubutiker, drivmedelsanläggningar samt även i gårdsbutiker, på campingplatser, på värdshus, i bygdegårdar eller andra, för ändamålet lämpliga lokaler.

Det kan då handla om en kombination av kommersiell service så som dagligvaror och drivmedel tillsammans med exempelvis, biblioteksverksamhet, medborgarinformation, betaltjänster, kontanthantering samt ombudsverksamhet för ex. post och pakethantering, apoteket.

Det finns även stöd för investeringar i distributions- och logistiklösningar, i syfte att underlätta för samordnade varutransporter.

Så här mycket kan du få i stöd

Du kan få stöd för upp till 50 procent av de utgifter som ger rätt till stöd om de är högre än 50 000 kronor.

Du kan få stöd för upp till 90 procent av de utgifter som ger rätt till stöd om:

Du investerar i förbättrad tillgänglighet

Du startar upp en nedlagd butik

Du gör investeringen för att förbättra miljön och klimatet, exempelvis genom energieffektivisering.

Du kompletterar försäljningsstället med andra grundläggande servicefunktioner, exempelvis olika typer av ombudsverksamheter så som post- och pakethantering eller apotek.

Försäljningsstället ryms inom prioriterat område i länsstyrelsens handlingsplan utifrån de regionala serviceprogrammen.

Om du kan motivera en ersättningsinvestering av kyl- och frysrustning utifrån någon av punkterna 1-4 ovan kan du få 90 procent i stöd även för dessa. I de fall där du kan få 90 procent av dina utgifter i stöd måste utgifterna vara 30 000 kronor eller mer.

Stödet söks hos

[Länsstyrelsen](#), via [Jordbruksverkets webbsida](#) för e-ansökan.

[Mer information om investeringsstöd i landsbygdsprogrammet](#)

Särskilt driftstöd till dagligvarubutiker i sårbara och utsatta lägen

Stödet är ett kompletterande långsiktigt stöd till små dagligvarubutiker i särskilt utsatta glesbygder, där förutsättningarna är begränsade för att kommersiella aktörer ska kunna bidra till att skapa en god tillgång till kommersiell service. Regeringen har beslutat om 35 miljoner kronor årligen för perioden 2016–2019 för detta stöd.

Vem kan få stöd?

Särskilt driftstöd får lämnas till ägaren till försäljningsställe som har ett mångsidigt utbud av dagligvaror och som:

- är beläget mer än 10 km från ett annat försäljningsställe som har ett mångsidigt utbud av dagligvaror, eller i ett skärgårdsområde utan fast landförbindelse
- har fasta lokaler som är öppna så att kunderna kan få tillgång till dagligvaror på åretruntbasis, och
- har en nettoomsättning för dagligvaror som uppgick till högst elva miljoner kronor enligt det senaste årets årsredovisning, årsbokslut eller annat liknande underlag.

Försäljningsställen som är betydelsefulla även för tillgängligheten till annan grundläggande kommersiell service ska prioriteras.

Stödmottagaren ska som villkor för stöd åta sig att utföra en tjänst av **allmänt ekonomiskt intresse**. I stödbeslutet ska de närmare villkoren för tjänsten anges. Dessa ska innefatta vilket utbud av dagligvaror som ska tillhandahållas och under vilken tid som försäljningsstället ska hållas öppet.

Definitioner

Dagligvaror: Grundläggande varor såsom livsmedel, drycker, tobak och hushållsartiklar som konsumenterna köper flera gånger i veckan.

Mångsidigt utbud: Minst 1000 artiklar, varav varugrupperna mejeri, charkvaror, ägg, färskt bröd, frukt och grönsaker bör finnas representerade. För butiker med omsättning under 2 miljoner kronor kan avsteg göras från ovanstående definition av mångsidigt utbud.

Öppet på åretruntbasis: Öppet året runt i genomsnitt minst 40 timmar per vecka för butiker med omsättning på minst 2 miljoner kronor och max 11 miljoner kronor.

Öppet året runt i genomsnitt minst 20 timmar per vecka för butiker med omsättning under 2 miljoner kronor. Säsongsbutiker kan inte erhålla stöd.

Nettoomsättning av dagligvaror: Omsättning för andra produkter än dagligvaror samt andra servicetjänster ska avräknas vid beräkning av nettoomsättning. (T.ex. specialvaror, drivmedel, ombudstjänster, café, uthyrning av fordon)

Annan grundläggande kommersiell service: Drivmedel, post, apotek och betaltjänster (kontanter, betalningsförmedling, dagskassahantering)

Så här mycket kan du få i stöd

Särskilt driftstöd lämnas med högst 300 000 kronor per år och försäljningsställe. Frågan om stöd ska prövas för varje år. Stödet beräknas på försäljningsställets nettoomsättning av dagligvaror enligt följande beräkningsmodell:

Omsättning mellan 500 000 och 5 000 000 kronor:

Stöd = $33\,333 + \frac{1}{15} * \text{omsättning}$

Omsättning mellan 5 000 000 och 7 000 000 kronor:

Stöd = 300 000

Omsättning mellan 7 000 000 och 11 000 000 kronor:

Stöd = $300\,000 - 0,075 * (\text{omsättning} - 7\,000\,000)$

Ansökan om stöd och uppdrag att tillhandahålla tjänst av allmänt ekonomiskt intresse

Ansök via e-tjänsten [Min ansökan](#).

I Min ansökan väljer du Västerbottens Länsstyrelse

Bilaga 2 Rekommendationer för hemsändningsbidrag

För att främja kommersiell service får, i den utsträckning det finns medel, stöd enligt förordning (2000:284) om stöd till kommersiell service lämnas.

Hemsändningsbidrag

19 § Stöd till kommersiell service kan lämnas som hemsändningsbidrag till kommuner för att bekosta kommunens hemsändning av dagligvaror till de hushåll som har störst avstånd till eller saknar möjligheter att på annat sätt ta sig till butiken.

Bidrag får lämnas endast om sändningen sker på ett ändamålsenligt sätt och utan onödiga kostnader.

Bidrag enligt första stycket lämnas för kommunens kostnader antingen för hemsändning av dagligvaror eller för anordnande av särskilda inköpsturer till en närliggande butik. Förordning (2016:126).

20 § Hemsändningsbidrag enligt 19 § får lämnas med ett belopp som motsvarar högst 50 procent av kommunens nettoutgift för hemsändningen eller inköpsturer. Bidraget får dock inte överstiga 100 kronor per hushåll och hemsändningstillfälle.

Bidrag lämnas endast om nettoutgiften eller de direkta kostnaderna uppgår till minst ett halvt prisbasbelopp enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken. Förordning (2016:126).

21 § Bidraget betalas ut årsvis i efterskott.

Bidrag		SFS 2000:284
Till vem	Kommuner som helt eller delvis bekostar hemsändning av dagligvaror till hushåll.	19 §
Krav	Kommunen har planerat varuförsörjningen på ett sådant sätt att behovet av stöd kan bedömas. Hemsändningen sker på ett ändamålsenligt sätt och utan onödiga kostnader.	19 och 6 §§
Var	I områden där servicen är gles	5 §
Till vad	Kommunens kostnad för <i>hemsändning</i> av dagligvaror till hushåll. Kommunens direkta kostnader för att anordna särskilda <i>inköpsturer</i> till en närliggande butik för de hushåll som har störst avstånd eller saknar möjligheter att på annat sätt ta sig till butiken.	19 §
Hur mycket	Högst 50 procent av kommunens nettoutgift för <i>hemsändning</i> . Bidraget får dock inte överstiga 100 kronor/hushåll och hemsändningstillfälle. Högst 50 procent av kommunens direkta kostnader för att anordna <i>inköpsturer</i> . Bidrag får dock inte överstiga 100 kronor/hushåll och inköpstillsfälle.	20 §
Begränsning	Kommunens nettoutgift eller de direkta kostnaderna måste uppgå till minst ett halvt prisbasbelopp (enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken).	20 §
Utbetalning	Bidraget betalas ut årsvis i efterskott.	21 §
Villkor	Hemsändningsbidrag kan krävas åter enligt förhållanden i 33 § punkterna 1, 2, 6 och 7.	34 §

Rekommendationer

Varje kommun kan fastställa riktlinjer för sin varuhemsändning. Länsstyrelsen vill härmed lämna följande rekommendationer till kommunerna när stöd ska sökas för kommersiell service i form av hemsändningsbidrag:

För vem	Fast boende om ingen i hushållet kan ta sig till butiken.
Var	Där servicen är gles (inte inom centralort).
Från/till	Hemsändning ska ske från närmaste butik. Inte <i>hemsändning</i> från tätortsbutik till område som betjänas av annan dagligvarubutik som har hemsändning. <i>Inköpsturer</i> ska ske till en närliggande butik.
Avstånd	Ingen speciell avståndsgräns - i stället efter behov.
Av vad	Hemsändning av dagligvaror.
Antal	Högst två leveranser per vecka och hushåll.
Hur mycket	Varje kommun bestämmer nivån på utgiften för hemsändning och/eller vid inköpsturer anordnade av kommunen.
Hur	Handlarens eget fordon, annat inhyrt fordon eller på annat sätt.
Annan avgift	Kommunen kan lämna information till butiken/handlaren om rätten att ta ut egen avgift direkt från kunden vid varje hemsändningstillfälle.

Bilaga 3

Handlingsplan för regional serviceprogram 2018

Västerbottens län, Regional tillväxt

För att arbetet inom det regionala serviceprogrammet (RSP) fortsatt ska leda till uppsatta mål har följande konkreta insatser identifierats. Aktiviteterna bygger på det som har genomförts under perioden 2014–2017 och har skett i samarbete med länets servicepartnerskap.

Handlingsplanen innehåller en beskrivning av planerade insatser 2018 med uppföljningsbara mål.

Insatserna som redovisas matchas mot de områden som prioriterats i RSP och innehåller en beskrivning av de aktiviteter som planerats och vem som ansvarar för insatsen. Delmålet avgör i vilken utsträckning aktiviteten ska vara utförd dvs utförd=100%.

Uppföljning kommer att ske i slutet av 2018 utifrån Tillväxtverkets riktlinjer och den uppföljningen kommer att ligga till grund för 2019 års handlingsplan.

Prioriterat område 1, Stöd till kommersiell service

1.1 En tillfredsställande försörjning med dagligvaruservice och drivmedel i länet.

1.2 Aktuella serviceplaner i alla kommuner.

Planerade insatser 2018	Delmål	Mål enligt RSP	Beskrivning av aktivitet	Ansvarig utförare
Företagsbesök	100%	1.1	Besöka alla lanthandlare/drivmedelsstationer se kommunbeskrivningar	Kommunerna
Informationsträffar	100%	1.1	Information om stöd via Landsbygdsprogrammet till lanthandlare och drivmedels-stationer på landsbygden i länet, kommuner om inte fick besök av lst under 2017.	Kommunerna och Länsstyrelsen
Status av servicenivå i länet	100%	1.2	Kartlägga vilken service som finns på landsbygden i kommunen via framtagen matris.	Kommunen Länsstyrelsen
Peka ut serviceorter, servicenoder och servicepunkter	100%	1.2	Alla kommuner ska uppdatera kommunbeskrivningar (bilaga till RSP) utifrån gemensamma definitioner i RSP, dvs prioriteringar.	Kommunen Länsstyrelsen
Framtagandet av serviceplaner	>50%	1.2	Framtagande av serviceplaner i länets kommuner.	Kommuner och processtöd vid Lst

Prioriterat område 2, Samordnings- och samverkanslösningar

Mål enligt RSP

- 2.1 En god allmän servicenivå för medborgare och företag.
- 2.2 Utveckla långsiktigt hållbara servicelösningar.
- 2.3 Utveckla servicenoder och servicepunkter i länets kommuner med nya samordnade servicelösningar.
- 2.4 Framåtsträvande dialog.

Planerade insatser 2018	Delmål	Mål enligt RSP	Beskrivning av aktivitet	Ansvarig utförare
Utveckla genom ny kunskap	100%	2.3	En studieresa med partnerskapet för att öka kunskap om service och hur andra kommuner arbetar med att stärka service på landsbygd.	Länsstyrelsen
Medverka vid nationella servicekonferenser m.m. - omvärldsbevakning.	100%	2.2 samt 2.4	Delta vid möten, konferenser för att skapa en bra bild över vad som är på gång inom serviceområdet.	Länsstyrelsen
Betalaktördag	100%	2.4	Betalaktördag arrangeras våren 2018	Länsstyrelsen
Serviceverkstäder	100%	2.4	Återkommande serviceverkstäder i länet	Länsstyrelsen
Servicekonferens	100%	2.4	Servicekonferens och avslutskonferens inom projektet Processtöd för regional serviceutveckling	Länsstyrelsen

Prioriterat område 3, Ny teknik och innovativa servicelösningar

Mål enligt RSP

- 3.1 Utforma nya tekniska och innovativa servicelösningar
- 3.2 Alla servicenoder/servicepunkter får tillgång till uppkoppling (bredband).

Planerade insatser 2018	Delmål	Mål enligt RSP	Beskrivning av aktivitet	Ansvarig utförare
Digital service	50%	3.1	Skärmar i servicenoder	Kommun Länsstyrelsen
Initiera pilotprojekt	100%	3.1	Identifiera lämpligt pilotprojekt – behovsstyrt	Länsstyrelsen i samarbete kommun
Gratis surfzon på landsbygden	50%	3.2	WIFI på landsbygdens servicenoder (där fiber finns)	Kommun Länsstyrelsen

Prioriterat område 4, Ny kunskap och kompetensutveckling

Mål enligt RSP

- 4.1 Lokala landsbygdsbutiker ges ökade möjligheter att delta i anbudsförfarande och att kunna leverera till skola, omsorg och får därmed förbättrad lönsamhet och långsiktig överlevnad.
- 4.2 Nya och oerfarna näringsidkare får tillgång till nödvändig kunskap för att kunna driva sin butik/mack utifrån realistiska förutsättningar.
- 4.3 Marknadsföringsmodeller för bibehållen/ökad köptrohet.

Planerade insatser 2018	Delmål	Mål enligt RSP	Beskrivning av aktivitet	Ansvarig utförare
Handlardag	100%	4.2	Erfarenhetsutbyte, ökad samverkan av nya och erfarna handlare	Länsstyrelsen
Webbuppdateringar	100%	4.2	Information digitalt om ex hur man ansöker m.m.	Länsstyrelsen